

Επαναχρονισμοί

Στο προηγούμενο κεφάλαιο ασχοληθήκαμε με αλλαγές. Οι αλλαγές αυτές είχαν να κάνουν με το *πώς εμφανίζονται* τα ίχνη του παρελθόντος στις οθόνες των ελληνικών προσωπικών σελίδων. Παρακολούθησαμε τα σημάδια του παρελθόντος να μεταμορφώνονται σε ψηφιακές εικόνες. Είδαμε τις εικόνες αυτές να αναδιπλώνονται γύρω από τον εαυτό τους, να χαράσσονται και να οργανώνονται σε επαναληπτικές οπτικές λιτανείες. Είδαμε τις λιτανείες να οδηγούν προς την επικράτεια του ενεστώτα. Ψηλαφίσαμε τα σημάδια μιας διαφορετικής εκφοράς του παρελθόντος, μιας εκφοράς που κάνει τα παρελθοντικά συμβάντα να μοιάζουν σαν να συμβαίνουν «*τώρα*», στην ίδια τη στιγμή της ψηφιακής τους έκθεσης.

Επιπλέον, απομονώσαμε διατάξεις ιδιαίτερα αρεστές στους κατασκευαστές των προσωπικών σελίδων: στιγμιότυπο, εικονοκείμενο, εικονόγραμμα, παλίμψηστο, κ.ά. Υποστηρίξαμε πως οι διατάξεις αυτές λειτουργούν ως μορφολογικά πρότυπα για το στήσιμο των ιχνών του παρελθόντος στις οθόνες των ιδιωτικών κυβερνοχώρων. Από την άλλη μεριά, επιμείναμε σε διαδικασίες κατακερματισμού. Αναγνώρισαμε εγχειρήματα θραύσης. Σταθήκαμε σε μηχανισμούς αποκόλλησης του παρελθοντικού ίχνους από προγενέστερα πλαίσια νοηματοδότησης και πρόσδεσής του σε καινούργιες, εύθραυστες, αλυσίδες νοήματος. Είδαμε τους ιδιοκτήτες των αντίστοιχων ιστότοπων να εκπαιδεύονται στην παραγωγή αφηγηματικών μωσαϊκών, όπου τα σημάδια του παρελθόντος συνταιριάζονται με εύληπτες οπτικές μικρο-δομές.

Ισχυριστήκαμε ωστόσο ότι οι παραπάνω αλλαγές δεν αφορούσαν μονάχα προσωπικές σελίδες στο διαδίκτυο. Πίσω από τις αναδραστικές οπτικές δομές, πίσω από τις αναδιπλώσεις και τις ενεστωτοποιήσεις των παρελθοντικών ιχνών προσπαθήσαμε να διακρίνουμε διαδικασίες που βρίσκονται σε εξέλιξη ήδη από τις αρχές του περασμένου αιώνα. Θεωρήσαμε, με τον τρόπο αυτόν, τη «*μεταλλαγή*» μορφολογία των παρελθοντικών ιχνών ως ένδειξη ευρύτερων και χρονικά βαθύτερων αναδιατάξεων. Προτείναμε πώς οι μεταμορφώσεις που υφίστανται τα σημάδια του παρελθόντος όταν εμφανίζονται στις οθόνες του υπολογιστή αναδύθηκαν μέσα από ρήγματα στο πεδίο της ιστορικής κουλτούρας. Τα ρήγματα αυτά ενεργοποιήθηκαν στα τελευταία εκατό τουλάχιστον χρόνια, καθώς νέες προστακτικές (επιτακτικός εξεικονισμός, συμπίεση του χρόνου, άρση της χρονικής γραμμικότητας, κ.ά.) επηρέαζαν και τροποποιούσαν τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνίες του 20ού αιώνα είχαν ως τότε συνηθίσει να τοποθετούν τα ίχνη του παρελθόντος στον καμβά του παρόντος και να χτίζουν τις ιστορίες τους.

Τέλος, επιλέξαμε να αποδώσουμε τις παραπάνω αλλαγές με μια μεταφορά που παραπέμπει στη Βιολογία. Τις αποκαλέσαμε *μεταπλάσεις*, τονίζοντας με τον τρόπο αυτόν τη

μορφολογική τους αμφισημία: όπως ένας ιστός μπορεί να υποστεί στην πορεία της κυτταρικής του αναγέννησης τροποποιήσεις οι οποίες δεν αναιρούν μεν τη βιολογική του ταυτότητα, αλλάζουν ωστόσο την όψη του και τον οδηγούν προς νέες πιθανότητες λειτουργίας, έτσι και τα ίχνη του παρελθόντος που αναβροσβήνουν στις ψηφιακές οθόνες συνεχίζουν από τη μια μεριά να ανακαλούν οικείες δομές ιστορικής κουλτούρας, την ίδια στιγμή όμως σχηματοποιούν νέες πιθανότητες άρθρωσης του παρελθόντος στα συγκεκριμένα του παρόντος.

Στο σημείο αυτό ωστόσο γεννιούνται καινούργια ερωτήματα. Ποιες ακριβώς μπορεί να είναι αυτές οι πιθανότητες άρθρωσης; Στις σελίδες που προηγήθηκαν είχαμε την ευκαιρία να διαπιστώσουμε πως η σημαντικότερη μεταβολή με την οποία συνδέονταν οι μεταπλάσεις του παρελθοντικού ίχνους είχε να κάνει με την αποδυνάμωση της γραμμικής ακολουθίας παρελθόντος-παρόντος-μέλλοντος.¹³⁴ Ο «γυμνός χρόνος» που είδαμε να εκρήγνυται στις ψηφιακές οθόνες φαινόταν να υποσκάπτει τη γραμμική, προοδευτική πορεία από το παρελθόν προς το μέλλον, μια πορεία με την οποία έχει σχεδόν συνταυτιστεί το βίωμα του χρόνου στη μακρά διάρκεια των δύο τουλάχιστον τελευταίων αιώνων. Η αλλαγή πορείας, ωστόσο, εγκυμονεί κινδύνους: αν δεχτούμε πως οι επαναπροωθήσεις, τα εικονογράμματα ή οι παλίμψηστες «ιστορικές» εικόνες εκμηδένιζαν τις διαφορές ανάμεσα στο παρόν, στο παρελθόν και στο μέλλον και έκαναν το δεύτερο να ακούγεται ως «συγχρονικός βόμβος» του πρώτου, τότε θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως στον κόσμο των προσωπικών σελίδων είχε πλέον τερματιστεί (ή έστω δυσκολέψει υπέρμετρα) η δυνατότητα εντοπισμού χρονικών διακρίσεων, μια δυνατότητα χωρίς την οποία η παραγωγή ιστορικής σκέψης φαντάζει αδιανόητη.

Ας το θέσουμε διαφορετικά. Εάν αρκεστεί κανείς μονάχα στον εντοπισμό μη γραμμικών χρονικών μεταπλάσεων, θα μπορούσε να οδηγηθεί στο συμπέρασμα πως η ιστορική κουλτούρα όπου μετείχαν οι κατασκευαστές των πρώτων ελληνικών διαδικτυακών σελίδων έμοιαζε με μηχανή αυτοκινήτου που έχει *αποχρονιστεί*: όπως ένας κινητήρας «ξεχρονίζεται», σταματά δηλαδή να δουλεύει, όταν τα επιμέρους τμήματά του (γρανάζια, ιμάντες, κ.λπ.) δεν μπορούν πλέον να συντονίζουν τους διαφορετικούς χρόνους με τους οποίους περιστρέφεται το καθένα ως προς τον γενικό χρονικό ρυθμό της μηχανής, έτσι και τα ίχνη του παρελθόντος στις οθόνες των υπολογιστών θα έμοιαζαν να έχουν χάσει τους *χρονισμούς* τους, τη δυνατότητα δηλαδή να συντονίζουν την αίσθηση της διαφορετικής χρονικότητας που κουβαλά το καθένα πάνω του ως προς μια ευρύτερη «δομή της αίσθησης», ικανής να αποδώσει συνολικά το βίωμα του χρόνου στην ψηφιακή εποχή.¹³⁵

134 Για την αποδυνάμωση της κυρίαρχης αίσθησης περί γραμμικότητας του ιστορικού χρόνου ως κεντρικής «πρόκλησης» που θέτουν οι ψηφιακές τεχνολογίες απέναντι στη θεωρία της Ιστορίας βλ. Stefan Tanaka, «Pasts in a digital age», στο Jack Dougherty – Kristen Nawrotzki (επιμ.), *Writing History in the Digital Age*, ψηφιακό κείμενο ανοικτό σε σχολιασμό, φθινόπωρο 2011, διαθέσιμο στην <http://writinghistory.trincoll.edu/evidence/pasts-in-a-digital-age-tanaka/>.

135 Για τη δομή της αίσθησης βλ. παραπάνω, υποσημ. 61.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα προσπαθήσω να αποκαταστήσω εν μέρει το τοπίο του αποχρονισμού. Θα υποστηρίξω πως παρ' όλη την εκρηκτικότητα και την απροσδιοριστία που διακρίνει την εκφορά του παρελθόντος στις οθόνες των προσωπικών σελίδων, είναι δυνατόν να απομονωθούν καινούργιοι *χρονισμοί*. Με τη μεταφορά αυτή –τούτη τη φορά το δάνειό μας προέρχεται από τα λεξιλόγια της Μηχανικής– εννοώ κάθε εγχείρημα «σπονδύλωσης του χρόνου»,¹³⁶ κάθε προσπάθεια δηλαδή να αποκατασταθεί, έστω και μερικώς, η ακολουθία παρελθόν-παρόν-μέλλον στην οθόνη μιας προσωπικής σελίδας. Όπως θα επιχειρήσω να δείξω στη συνέχεια, οι χρονισμοί αυτοί συγκροτούνται γύρω από ορισμένες *μη γραμμικές κυρίως συνάψεις* μεταξύ συμβάντων, ιχνών, υποκειμένων και λόγων για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Μέσα στο υλικό των προσωπικών σελίδων αναγνωρίζω με μεγαλύτερη ευχέρεια τρεις εκδοχές τέτοιων συνάψεων· τις αποκαλώ «Συνηρημένο Μέλλον», «Εικονικό Παρόν» και «Παρελθόν-Φάντασμα», αντίστοιχα.

Πριν συνεχίσουμε, ωστόσο, οφείλω να διευκρινίσω λίγο περισσότερο την υφή των παραπάνω χρονισμών. Χαρακτηρίζοντάς τους από την αρχή ως μη γραμμικούς, σπεύδω να υπογραμμίσω τη δυναμικότητα αλλά και τη μη συντελεστικότητα τους. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, οι νέες μορφές ανασυγκρότησης της σχέσης μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος που μπορούν να εντοπιστούν στις οθόνες των προσωπικών σελίδων είναι αρκετά ασταθείς: χωρίς να μορφοποιούνται σε αυστηρά περιγράμματα, χωρίς να αποκλείει ο ένας τον άλλο, συνυπάρχοντας ακόμα στις περισσότερες περιπτώσεις με παλαιότερα γραμμικά μοτίβα νοηματοδότησης του ιστορικού χρόνου, οι χρονισμοί αυτοί ανακαλούν σε ολόκληρη την έκτασή τους αισθήσεις μεταβατικότητας. Καθώς επιχειρούν να αποκαταστήσουν τις αρθρώσεις του παρελθόντος στο διαφοροποιημένο τεχνολογικό σκηνικό του ύστερου 20ού αιώνα, σκιαγραφούν μια διαφορετική «μηχανική του χρόνου» χωρίς ωστόσο να αποκλείουν προγενέστερες μορφές ιστορικής κουλτούρας.

136 Βλ. Λιάκος, «Προς επισκευήν ολομέλειας και ενότητας: η δόμηση του εθνικού χρόνου», στο Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης (επιμ.), *Επιστημονική συνάντηση στη μνήμη του Κ. Θ. Δημαρά*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 1994, σ. 171.